

MET KOCH OP KLAVIERSAFARI

Steeds op zoek naar de ideale klank

Tobias Koch is een man met een passie voor historische klavieren, of het nu orgels, klavecimbels, klavichords, pianoforte's, 19de-eeuwse of moderne piano's zijn. Zijn veelzijdigheid als musicus en zijn kennis als musicoloog maken hem tot een voorbeeld van artiesten die AMUZ na aan het hart liggen: met kennis van zaken blijft hij gepassioneerd zoeken naar de klankkleur van een klavier, een vergeten of verwaarloosd repertoire en een zinvolle interpretatie. En liefst van al leert hij nieuwe instrumenten kennen. AMUZ nam de Duitse pianist op sleptouw om twee instrumenten uit te proberen voor zijn Schumannrecital in oktober.

"De historische uitvoeringspraktijk kent in België en Nederland zo'n lange traditie dat het vandaag haast een vanzelfsprekendheid is geworden op de concertpodia. Dat was ook de reden om na mijn piano-opleiding in Duitsland enkele jaren naar Antwerpen te komen en te studeren bij Jos van Immerseel en Claire Chevallier. Het was toen al mijn wens om zoveel mogelijk oorspronkelijke instrumenten te bespelen, omdat ik steeds op zoek ben naar die ideale klank. Al besef ik tegelijk dat die zoektocht ijdel is. Geen enkel historisch instrument geeft zich snel prijs. Je moet het gewoon worden, zijn eigenheden ontdekken en het je eigen maken. Maar net die ontdekkingstocht is zo bijzonder."

Dat Tobias Koch een gepassioneerd doorzetter is, blijkt uit zijn encyclopedische projecten, zoals zijn integrale vertolkingen van het klavieroeuvre van Mozart, Haydn, Schubert, Burgmüller, Mendelssohn, Janáček en Schoenberg. Een constante is de pianomuziek van Robert Schumann. "Wat ik heel interessant vind bij Schumann is de verwevenheid van het leven en de muziek. Hij kon niet leven zonder muziek en met een begenadigde concertpianiste als echtgenote, maakte muziek een wezenlijk deel uit van zijn dagelijkse leven. Dat maakt hem voor mij op menselijk vlak zo interessant. Als persoonlijkheid vind ik hem eigenlijk vreselijk, maar zijn muziek is geniaal. Ook de periode waarin hij leefde is fascinerend. Door veranderingen in de pianobouw, evolutie in de pianotechniek, ... ontstond toen een grote diversiteit aan instrumenten met elk hun eigen klankkleur. Ervoor, met Beethoven en Schubert, was dat nog niet het geval. Toen speelde men veeleer op één type pianoforte en was Wenen het mekka. De Schumanns daarentegen reisden heel Europa door, waardoor ze onnoemelijk veel verschillende piano's onder de vingers kregen."

“

GEEN ENKEL HISTORISCH INSTRUMENT GEEFT ZICH SNEL PRIJS

Voor onze klaviersafari staan er twee piano's op Tobias Koch te wachten: een instrument, gebouwd door Jean Baptiste Streicher in 1870 en een Gottlieb Hafner piano van 1840. Het is fascinerend hoe Koch het instrument een eerste maal probeert. Aan de Streicher speelt hij enkele arpeggio's, slaat

Tobias Koch © Philip Lethen

één toets aan en luistert hoe de klank van die ene toets zich ontwikkelt. Hij schopt zijn schoenen uit en bedient de pedalen met kousenvoeten. En dan speelt hij de openingsmaten van het eerste deel uit Schumanns *Waldszenen* enkele keren in loop achter elkaar, speelt verder, herneemt een paar grepen, speelt vanuit het basregister langzaam een toonladder, tast de grenzen van de dynamiek af en luistert. Na drie minuten zegt hij: "Toch leuk. Nu de andere." Hij zet zich aan de Hafner, slaat opnieuw enkele afzonderlijke toetsen aan. "Ah, mooi!" Opnieuw arpeggio's. Meer dan op de Streicher probeert Koch de toucher van het instrument. De Hafner nodigt blijkbaar uit tot een intiëmer repertoire, want hier schudt Koch Chopins *Nocturne in F*, opus 15 nr. 1 uit zijn mouw. "Heel interessant! Ze hebben beide een Weense mechaniek, maar klinken toch zo verschillend. De Streicher is kloek van klank, bijna nobel, zonder dat het donker klinkt, terwijl de Hafner heel fris en transparant klinkt. Voor de cd-reeks met het pianowerk van Schumann die ik momenteel opneem, kies ik voor

elke cd een ander instrument, om zo een verzameling van klanken te laten horen. Bij live concerten heb je zoveel keuze niet en opteer je voor het 'beste' instrument, dat enerzijds kan voldoen aan het klankidroom en anderzijds technisch in goede staat is."

In een tweede luisterronde, zet Tobias Koch zich in de zaal en luistert hoe de twee instrumenten klinken als iemand anders erop speelt. "De Streicher klinkt hier veel mooier dan aan de vleugel zelf", zegt hij, terwijl hij naar het instrument loopt en er op zijn rug onder gaat liggen. "De beste plek om naar een vleugel te luisteren", vertrouwt hij me later toe. Na ook de Hafner te horen, zegt hij: "Ik ga het even laten bezinken. Het zijn alle twee interessante en mooie instrumenten. Ze allebei op het recital laten horen, zou wel helemaal prachtig zijn."

Op de terugrit licht Tobias Koch zijn programmakeuze voor het AMUZ-recital toe: "Ik heb een voorliefde voor het latere piano-oeuvre van Schumann. Tegelijk koos ik voor werken die zijn grote diversiteit illustreren. De *Wald-*

szenen vindt men vaak typisch romantisch: het past in het beeld dat men heeft van de Duitse romantiek, maar voor mij is het zoveel meer: er gebeurt compositorisch zo veel in dat woud van Schumann, het is zo polyfoon dat het erg modern aandoet. Het *Album für die Jugend* is misschien wel zijn meest onderschatte pianowerk. Schumann schreef het voor zijn kinderen als

“

ALS PERSOONLIJKHEID VIND IK SCHUMANN EIGENLIJK VRESELIJK, MAAR ZIJN MUZIEK IS GENIAAL

pianopedagogische handleiding. Hij vond het zelf ook een belangrijk werk. Het is zoveel meer dan enkel 'leuke' muziek: het heeft een pedagogische grondidee, maar een artistieke transformatie. Het waren de eerste pianostukjes die ik als kind speelde, maar vandaag vind ik er nog evenveel plezier en uitdaging in. Het is naïeve muziek in de beste zin van het woord. Je moet het benaderen als uitvoerder en als toehoorder, met de vrije onbevangen blik van een kind. Schumanns laatste compositie staat ook geprogrammeerd, de zogenaamde *Geistervariaties*. Dat werk is totaal transcendentiaal en laat weer een ander gezicht van de componist zien. Deze muziek lijkt stil te staan, maar in die stilstand beweegt ze. Dit lijkt mij de compositorische weg die Schumann verder gevolgd zou kunnen hebben. Echt fantastische muziek. En net als hijzelf, ben je er nooit mee klaar."

Robin Steins

■ ZO 07/10/12, 15.00:
Tobias Koch - Robert Schumann: Latere werken voor klavier solo
Brunch mogelijk om 11.30

AMUZ PRESENTEERT ZIJN NIEUWE ARTIST IN RESIDENCE

De Duitse Gründlichkeit van Andreas Staier

De Duitse klavecijnist en pianofortespeeler Andreas Staier staat 25 jaar aan de top. Zijn specialiteit: Bach uitvoeren op een manier en een instrument die historisch zo verantwoord mogelijk zijn. Zijn grote passie is de Duitse muziek, maar zijn interesse begint voorzichtig te kantelen naar de Franse barok. De komende vier jaar zullen we daar allemaal van kunnen mee genieten, want dan is hij artist in residence in AMUZ. Een gesprek.

Andreas Staier (*1955) studeerde klavecimbel en pianoforte in Hannover en Amsterdam en begon zijn carrière als klavecijnist bij Musica Antiqua Köln in 1986. Als solist veroverde hij al snel de belangrijkste podia in Europa, de VS en Japan. Nu is hij uitgegroeid tot een autoriteit. Zijn concerten zijn veelbesproken, zijn opnamen gegeerd. Als ik Staier vraag of hij ook Nederlands spreekt – tenslotte studeerde hij in Amsterdam – bekent hij bescheiden ‘nur ein bisschen’. Dat typeert hem; als hij iets niet tot in de puntjes kent, hoeft er ook niet te worden gepronkt. De typisch Duitse Gründlichkeit waarschijnlijk. Al zijn opnamen, van Byrd en Bach tot Beethoven, Schubert en Brahms, getuigen van een grondige studie, van passie en perfectie. Zijn interpretaties zijn altijd boeiend en speels. In feite steken ze altijd iets meer boven die van anderen uit. Zo ook weer zijn recente opname van Beethovens *Diabellivariaties*. Dit seizoen echter geen Beethoven, maar wel Schubert en Schumann, Franse barok en Bach, op klavecimbel natuurlijk!

AMUZ: Bach op klavecimbel of op moderne piano. Voor u is dat een uitgemakte zaak, maar voor velen maakt het weinig uit. Want, zo zeggen ze, het is toch de muziek zelf waarover het gaat.

Staiier: Voor mij is het inderdaad een uitgemakte zaak. Ik vind Bach overtuigender op klavecimbel. Maar er is méér dan het instrument natuurlijk. Ik hoor nog altijd liever dat een stuk mooi op piano wordt uitgevoerd, dan slecht op een klavecimbel. Ik zou ook niemand ooit verbieden om Bach op een moderne piano te spelen. Er zijn stukken die erg mooi klinken op moderne vleugel, maar er zijn er andere die niet werken op een moderne piano, zoals de *Chromatische Phantasie* met al zijn arpeggio's. Op piano verliest het zijn glans. Of de *Goldbergvariaties*. Die zijn geschreven voor een klavecimbel met twee manualen. Het wordt erg problematisch als je die niet hebt, want zo gaat een wezenlijk onderdeel van de structuur verloren. Ook de *esprit* gaat verloren, omdat er zoveel symmetrie, zoveel vraag-en-antwoordspelletjes in zitten.

AMUZ: Hoeveel instrumenten hebt u in uw bezit?

Staiier: Momenteel acht. Ik heb een moderne vleugel staan, een originele Hammerflügel van Broadwood uit Londen 1804 en een originele Conrad Graf uit Wenen 1827. Daarnaast heb ik nog twee Hammerflügel-kopieën om Mozart op te spelen en een romantische Weense vleugel. En twee Duitse klavecimbels, beide kopieën.

AMUZ: Tot nu toe speelde u vooral Duits repertoire. Uit chauvinisme? Of zijn er dieper liggende redenen?

Staiier: (*Lacht*) Die vraag heb ik mij zelf ook al vaak gesteld ... (*denkt lang na*) Als ik tien partituren zou mogen meenemen naar dat beruchte onbewoonde eiland, dan zouden het toch wel uitsluitend Duitse zijn, Bach in de eerste plaats. Toch is er een kentering gekomen. Langzaam ben ik ook de 17de-eeuwse Franse klavecimbelmuziek erg gaan waarderen. Ik heb een programma samengesteld rond het thema ‘mélancholie’ dat ik ga opnemen en ook in AMUZ zal spelen.

AMUZ: Uw recentste Bach-opname was de Goldbergvariaties. Zou u dit het grootste werk van Bach noemen?

Staiier: Letterlijk! De *Goldbergvariaties* duren 1 uur en 20 minuten en vormen daarmee het langste klavierwerk van Bach én van de muziekgeschiedenis tot Olivier Messiaens *Catalogue d'Oiseaux* (nvdr: 1958). De cyclus is zo organisch dat hij idealiter in zijn geheel wordt uitgevoerd, ook al moeten er zich in Bachs tijd amper gelegenheden hebben voorgedaan waar een dergelijke uitvoering op z'n plaats was. Maar ook als kunstvorm is het zonder meer de meest gedifferentieerde en veelzijdige cyclus die er bestaat. Persoonlijke smaak speelt ook een rol. Ik ga geen ruzie maken als iemand anders de *Diabellivariaties* van Beethoven nog groter acht.

AMUZ: Die hebt u nu ook opgenomen. Beethoven vormde lang een hiaat in uw discografie.

Staiier: Pas nu leek het mij een logische stap om ze op te nemen, na de *Goldbergvariaties* dus. Beethovens variaties duren ‘maar’ 50 minuten. Daarom heb ik er een aantal variaties van andere componisten voor geplaatst, onder meer die

Andreas Staier © Rob Stevens

ALS IK TIEN PARTITUREN ZOU MOGEN MEENEMEN NAAR DAT BERUCHTE ONBEWOONDE EILAND, DAN ZOU DEN HET TOCH WEL UITSLUITEND DUITSE ZIJN

van de 13-jarige Franz Liszt en die van Franz Schubert en Franz Xaver Mozart, de zoon van Wolfgang Amadeus. U weet, Diabelli had zijn walsje naar een heleboel componisten gestuurd met de vraag er één variatie aan toe te voegen en het dan terug te zenden ... En Beethoven voelde zich beledigd dat hij zoals alle andere componisten werd behandeld, zodat hij niet één, maar 33 variaties terugstuurde. Ook weer niet toevallig 33! Beethoven wilde met één variatie méér de *Goldbergvariaties* van Bach overtreffen. Dit detail staat nergens gedocumenteerd, maar dat Beethoven de *Goldbergvariaties* niet zou hebben gekend, lijkt me uitgesloten.

AMUZ: Met de bariton Georg Nigl gaan we u ook horen in het liedrepertoire van Schumann en Schubert. Wie van de twee verkiest u?

Staiier: Schubert is absoluut mijn lievelingscomponist. Absoluut ... (*mijmerend*) Het is uniek in de muziekgeschiedenis dat iemand zo toegankelijk schrijft en zo direct het hart beroert, zonder aan subtiliteit in te boeten. Schubert heeft daarmee de laatste muziek geschreven, voor de steeds dieper wordende kloof tussen hogere en populaire muziek. Hij spreekt de luisteraar altijd als een vriend aan, in tegenstelling tot Bach en Beethoven die niet in de eerste plaats geliefd wilden zijn, maar respect verwachtten. Als je bijvoorbeeld luistert naar de langzame beweging uit Schuberts *Strijkkwintet*, weet je onmiddellijk wat ik bedoel.

AMUZ: Kan muziek u tot tranen bewegen?

Staiier: Ja nog steeds, en hoe langer ik met muziek bezig ben, hoe meer ik ook door andere zaken ontroerd raak. Misschien komt het ook door het ouder worden. Een anekdote: enkele jaren geleden was ik met vrienden op reis in Australië. We kwamen terug van een dagje strandluieren en liepen door het centrum van Sidney. Plots zwaaide ergens een autoportier open en waaiden Brahms' *Haydnvariaties* me tegemoet. De zon brandde, de palmbomen wiegden in de hete wind en ik

stond daar en dacht: "Hoe mooi het hier ook is, ik hoor hier niet thuis." Vanwege die muziek kon ik mij niet voorstellen buiten Europa te leven. Toen heb ik werkelijk geweend.

AMUZ: Kunt u zonder muziek?

Staiier: Soms. Ik vind het belangrijk om de oren nu en dan rust te gunnen. Om de bergen in te trekken, weg van alle geluid. Als de oren dan uitgerust zijn, kan ik weer met volle teugen van muziek genieten.

AMUZ: Hebt u eigenlijk vrije tijd?

Staiier: Moeilijke vraag! Het mooie aan mijn leven is, dat er geen scheiding bestaat tussen vrije tijd en werk, want wat ik het liefste doe, 'is' mijn beroep. Afgezien van routinezaken als wachten op luchthavens en administratieve telefoontjes plegen, ben ik bijna altijd met muziek bezig of lees ik een boek, en dat moet niet noodzakelijk over muziek gaan.

Greet Van 't veld

www.andreas-staier.de

- VR 19/10/12, 21.00: Andreas Staier *Bach & Frankrijk*
- VR 01/02/13, 21.00: Georg Nigl & Andreas Staier - *Liederen van Schumann & Schubert*
- VR 22/03/13, 21.00: Andreas Staier *Pour passer la Mélancholie*